

сторони, продемонстрували свій значительно возросший уровень знаний, чем порадовали преподавателей и руководство.

Летние языковые курсы получили широкий позитивный резонанс в Австрии. Их результат очевиден: они способствуют совершенствованию знаний русского языка, оказывают студентам весомую помощь в достижении намеченных целей.

Литература:

1. Кухаренко В.М. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В.М. Кухаренко, С.М. Березенська, К.Л. Бугайчук та ін.; за ред. В.М. Кухаренка. – Х.: Міськдрук, НТУ «ХПІ», 2016. – 284 с.
2. Словник іншомовних слів / за ред. члена-кор. О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.

Селіверстова Л.І.

*Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна
e-mail: onomac@mail.ru*

Читання в розвитку вторинної мовної особистості іноземного студента на початковому етапі

Проблематика вторинної мовної особистості розробляється в ряді лінгвокультурологічних, психолінгвістичних і лінгводидактичних досліджень (зокрема цієї теми торкалися В.Карасик, О.Леонтович Н. Мамонтова, І. Голубовська, Н.Гальскова, І.Халєєва). Вторинна мовна особистість – це особистість, що формується під час вивчення іноземної мови, культури і характеру її носіїв, яка також відбивається в стилі вживання мови (за Мамонтовою) [2]. Ми розуміємо вторинну мовну особистість – як сукупність здібностей людини до спілкування на міжкультурному рівні. Така здатність складається з оволодіння вербально-семантичним кодом нової мови, тобто «мовною картиною світу» носіїв цієї мови (формування вторинної мовної свідомості) і «глобальною (концептуальною) картиною світу» (за Гальсковою)

[1]. Вивчення факторів, умов і критеріїв визначення структури вторинної мовної особистості в сучасній науці має всебічний, комплексний характер.

Мовна особистість формується у процесі включення людини в певні соціальні відносини; мовленнєво-мисленнєву діяльність за нормами й законами певної етномовної культури. До змісту мовної особистості включені компоненти: ціннісний, світоглядний, компонент змісту навчання й виховання. Безперечно мовна особистість виявляє себе в мовленнєвій діяльності, володіє певною сукупністю знань, умінь, навичок і уявлень. У цьому аспекті залишається мало дослідженим питання навчання читання у процесі розвитку вторинної мовної особистості.

Питання організації навчання читання іноземців на заняттях з мови у вищому навчальному закладі досліджувала А.Б.Чистякова [5]. Читання українською мовою виступає для студента підготовчого факультету як провідний засіб самостійної освітньої діяльності в предметній області. Очевидною є необхідність формування вміння самостійного читання у суб'єкта мовленнєвої діяльності вже на початковому етапі навчання. Читацька самостійність іноземних студентів відіграє роль фундаменту в мовній освіті, який забезпечує ефективність вивчення мови навчання спеціальності на наступних етапах, а також пізнання нової культури в цілому.

Читання, один з видів мовленнєвої діяльності, будується як навчання діяльності (з позиції керування, формування і розвитку) самого студента і перш за все його мотиваційно-потребної сфери, забезпечення адекватного меті предметного змісту, а також техніки читання. Розглянемо докладніше основні характеристики продуктивного читання, які визначають розвиток вторинної мовної особистості іноземного студента. У мотиваційній сфері основою продуктивного читання є пізнавальна самостійність студента як суб'єкта діяльності, пов'язана з пізнавальними потребами. Ця категорія розглядається як особистісний фактор розвитку іноземного студента в процесі навчання.

Розумова самостійність, виявляється у здатності людини ставити перед собою цілі діяльності, визначати для себе її завдання (пізнавальні та навчальні),

знаходити засоби їх вирішення, а також у здатності студента планувати, організовувати й регулювати свою діяльність; вона передбачає добре розвинені самоконтроль і самооцінку. Таким чином, розумова самостійність – це здатність особистості здійснювати самоврядування своєї діяльності.

Самостійне читання є засобом розвитку пізнавальної самостійності й активності іноземного студента як суб'єкта мовленнєвої діяльності, активність якого реалізується на декількох рівнях: 1) особистісному, у формі установчо-мотиваційно-цільової активності; 2) інтелектуальному, у формі висування імовірних гіпотез; 3) моторному, в формі окорухівної та мовленнєвопередавальної активності. Стратегічна мета початкової мовної освіти полягає у формуванні в іноземців елементарних рис вторинної мовної особистості, що роблять їх здатними до міжкультурної комунікації на елементарному рівні.

Для практичного використання читання як виду мовленнєвої діяльності важливо що і яким чином (ступінь глибини) іноземні студенти навчаються читати, тобто визначити кінцеву мету навчання читання українською мовою на початковому етапі. Згідно з цільовим спрямуванням у методиці розрізняють: пошукове, оглядове та детальне інформативне читання. За формою розрізняють читання про себе та читання вголос, індивідуальне та хорове. За способом розкриття змісту – аналітичне та синтетичне, перекладне і безперекладне читання, а за характером організації діяльності – підготовлене, непідготовлене, тренувальне, контрольне. Далі розглянемо окремі види читання, що виконують суттєву роль у формуванні комунікативної компетентності під час розвитку вторинної мовної особистості.

У психологічній і методологічній літературі читання вголос є першим важливим щаблем в оволодінні іноземними студентами читанням про себе, що обумовлено загальними механізмами цих форм читання. Відповідно до вимог сучасної програми навчання української мови практичною метою навчання продуктивного (самостійного читання) як опосередкованої форми спілкування українською мовою на початковому етапі навчання є розвиток у студентів умінь

читати вголос і самостійно читати тексти з різним рівнем розуміння уміщеної в них інформації: 1) з розумінням основного змісту (ознайомлювальне читання); 2) з повним розумінням змісту (навчальне читання); 3) з вилученням необхідної, значимої інформації (пошуково-оглядове читання). Ці види читання розрізняються: 1) за результатами, тобто ступенем розуміння прочитаного; 2) за характером процесу читання (психологічними особливостями); 3) за швидкістю читання.

Читання може здійснюватися з метою оволодіння звуко-буквеними відповідниками, умінням об'єднувати прочитане у смислові групи, правильно оформляти їх інтонаційно, тобто з метою оволодіння технікою читання. Навчальне читання готує студентів до оволодіння читанням як видом мовленнєвої діяльності, тобто до інформативного читання, метою якого є отримання інформації з тексту. На початковому етапі навчання навчальне читання має бути основним видом читання українською мовою, оскільки завданням цього етапу є оволодіння насамперед технікою читання або діями перцептивної обробки сприйнятого матеріалу. На думку Е.І.Пассова уміти читати – «це насамперед володіти технікою читання, тобто миттєво впізнавати зорові образи мовних одиниць і озвучувати їх у внутрішньому і зовнішньому мовленні» [3, с. 157]. Під час навчання читання українською мовою необхідно: збільшувати оперативну одиницю сприйняття тексту; вчити сприймати текст з одноразового сприйняття; сприймати і пізнавати нові поєднання відомих одиниць; розвивати швидкість читання; розвивати структурну антиципацію; розвивати змістовну антиципацію; розвивати вміння здогадуватися про значення невідомих одиниць (за різними ознаками); навчати миттєво співвідносити форму сприйнятого з його значенням; розвивати вміння орієнтуватися в логіко-смислових зв'язках текстів різного характеру; розвивати вміння «ігнорувати» невідоме, якщо воно заважає розумінню в цілому.

Для визначення умінь, які повинні бути сформовані на початковому етапі навчання читання, необхідно розглянути зміст навчання читання. Зміст навчання включає такі компоненти: 1) лінгвістичний (мовленнєві й мовні

одиниці різних рівнів мовної ієрархії); правила оформлення та оперування ними); 2) психологічний компонент (дії та операції, що становлять суть читання як виду мовленнєвої діяльності, на основі якої формуються навички і вміння); 3) методологічний компонент (оволодіння раціональними прийомами навчання, формування умінь їх практичного застосування).

У теорії мовленнєвої діяльності мовний матеріал розглядається як засіб її здійснення. Навчитися читати – значить оволодіти певним обсягом фонетичного, графічного, лексичного та граматичного матеріалу. Навчання читання українською мовою на початковому етапі будується на основі виділених в лінгвістиці та методиці рівнях організації мовного матеріалу: слово, словосполучення, речення, текст. Відомо, що мінімальною одиницею організації матеріалу під час навчання читання є слово, як мінімальна одиниця сприйняття. Хоча смислова переробка сприйнятої візуально інформації починається з синтагм, які об'єднуються потім в речення, а ті, в свою чергу, в смисловий відрізок, і, нарешті, у текст. Лінгвістичний компонент змісту навчання читання на початковому етапі включає в себе також оволодіння іноземними студентами графічними та орфографічними особливостями української мови. До них відносимо: 1) кількісну розбіжність між літерами й звуками, наприклад, літера щ позначає [шч] (*дош, борщ, що, щойно, тощо*) йотовані голосні Я, Є, Ю, Ї в різних позиціях (*ялинка, порядок, свято, розв'язати*); м'який знак після приголосних (*п'ять, десять, читають, погляньте, молодь*); 2) чергування голосних і / о; і / е; чергування е / нуль звука у позиціях закритого й відкритого складу (*сіль / солі, вечір / вечеря, хлопець / хлопця*); 3) чергування прийменників у / в (*пішов у кав'ярню, пішла в кав'ярню*); 4) чергування сполучників і / й (*брат і сестра, фізика й математика*); 4) чергування приголосних під час відмінювання і словотворення г / з / ж (*книга – у книзі – книжний*), к / ц / ч (*рука – у руці – ручний*), х / с / ш (*птаха – птаство – пташиний*), (*Ольга – Ольжин, Наталка – Наталчин, Солоха – Солошин*); 5) міжмовна інтерференція (збіг літер, які передають різні звуки в різних мовах, наприклад, українська А й англійська А відтворюють різні звуки, українська

літера Р і англійська Р тощо); 6) інтерференція в середині української мови (подібні в написанні прописні літери в поєднанні з іншими у слові: *мило, лише, миша, тиша, мити, лити, пити*, тощо).

На початковому етапі навчання читання українською мовою іноземні студенти повинні оволодіти основними типами інтонаційного оформлення речень, що має на увазі не тільки оволодіння мелодією, але й правильною паузацією і акцентуацією ритмічних груп. Так, ознайомлення студентів з основними інтонаційними моделями, з наголосом, паузами сприятиме їх оволодінню лінгвістичними знаннями з теорії інтонації і розвитку ритміко-інтонаційних навичок свідомо. Управління процесом формування вміння самостійного читання означає, перш за все, організацію предметного змісту навчання читання. У текстах для читання має бути єдність змістовного та процесуального планів. Тексти для читання повинні не тільки розвивати навички техніки читання, але й стати джерелом значущою для студентів інтелектуальної та емоційної інформації. Предметний зміст текстів має відображати типові для молоді сфери спілкування, тобто сфери практичного використання мови, конкретно – сукупність тем, які здатні бути предметом обговорення. Пропонована тематика повинна відповідати реальним інтересам і можливостям іноземних студентів, їхнім потребам у країні, мову якої вони вивчають, бути особистісно значущою для них і водночас пізнавальною, а також створювати умови для творчої активності та самостійності. Забезпечення адекватного меті предметного змісту навчання покликане стимулювати інтерес і позитивне ставлення студентів до читання українською мовою.

Тексти також включені до предметного компоненту змісту навчання. Оскільки метою навчання української мови є формування у іноземців здатності використовувати цю мову як засіб реального спілкування в діалозі культур, тексти повинні носити автентичний характер. У процесі формування самостійного читання студентам пропонуються різноманітні типи текстів, цінних у пізнавальному аспекті, які відображають особливості побуту, життя, культури України. Наступний компонент змісту навчання читання включає в

себе дії та операції або навички й уміння, які є об'єктами цілеспрямованого формування під час навчання читання на початковому етапі. До них належать такі перцептивні дії: упізнавання мовної одиниці, встановлення смислових зв'язків між мовними одиницями, прогнозування на рівні мовних гіпотез, мовна здогадка. Формування вищезгаданих дій забезпечує здобуття навичок техніки читання: швидкого і точного встановлення буквено-звукових відповідностей, прогнозування мовного матеріалу, об'єднання сприйнятого матеріалу в смислові групи і правильне їх інтонування. Основним завданням навчання техніки читання вголос є створення у іноземців міцних зорово-слухомовленнєворухівних зв'язків, наявність яких дозволяє відтворити правильну звукову форму письмового тексту. Другим завданням навчання техніки читання вголос є накопичення зорових образів нової лексики та розвиток вміння об'єднувати їх в смислові одиниці більшого порядку. Перше завдання вирішується переважно на початковому етапі, а друге зберігає свою актуальність до кінця навчання. Зорові відчуття можуть перетворитися в зорові образи тільки за наявності слухових і мовленнєворухівних (моторних) відчуттів, а їх правильність можна перевірити тільки в гучному мовленні; тому читання вголос залишається важливим засобом навчання читання протягом усього часу, поки студенти знайомляться з новим мовним матеріалом.

Отже, на початковому етапі навчання читання іноземні студенти повинні навчитися:

- швидко і точно встановлювати буквено-звукові відповідності;
- правильно озвучувати графічний образ слова і співвідносити його зі значенням, тобто розуміти прочитане;
- читати по синтагмах, об'єднуючи слова в певні смислові групи;
- читати в природному темпі текст, побудований на знайомому мовному матеріалі, з пропущеними словами або малюнками замість слів;
- виразно, з правильним наголосом та інтонацією читати вголос.

Розвиваючи у іноземних студентів уміння читати про себе, маємо за мету:

- учить розуміти основний зміст нескладних автентичних текстів, користуючись

мовною здогадкою (за контекстом, за подібністю з рідною мовою, за словотворчими елементами);

- навчати повністю розуміти тексти, які містять окремі незнайомі слова, про які можна здогадатися, користуючись у разі необхідності посиланнями.

Іноземний студент на початковому етапі навчання повинен:

- знати назви букв, співвідносити букви з переданими ними звуками;
- правильно озвучувати незнайоме слово в ізольованій позиції і в реченні;
- співвідносити слово зі значенням;
- упізнавати в незнайомому тексті відомі слова;
- орієнтуватися в структурі тексту (знаходити заголовки, початок і кінець абзацу, підписи під малюнками тощо);
- упізнавати різновиди тексту (розповідь, діалог, кросворд, вірш, римування);
- спиратися на правила орфографії;
- орієнтуватися в структурі речення;
- визначати значення нових слів за словотвором і контекстом;
- долати спрямованість уваги на артикуляцію.

Дії смислової обробки отриманої інформації забезпечують формування умінь розуміти зміст тексту, як на рівні значення, так і на рівні смислу. Залежно від того, яку мету переслідує студент під час роботи з текстом, а також залежно від ситуації читання, виділяють такі вміння смислової обробки інформації:

- 1) уміння по заголовку визначати зміст тексту;
- 2) уміння виділяти основну думку тексту або необхідну інформацію;
- 3) уміння співвіднести окремі частини тексту;
- 4) уміння оцінювати зміст, факти з тексту;
- 5) уміння сформулювати судження / висновок на основі фактів тексту;
- 6) уміння інтерпретувати текст – зрозуміти підтекст (смысл).

Формування цих умінь відбувається на просунутому етапі навчання читання, однак на початковому етапі можна закласти основи цих умінь, використовуючи для читання тексти, що містять автентичну культурологічну пізнавальну та емоційну інформацію.

До мовленнєвих умінь відноситься володіння різними технологіями здобування інформації з тексту, їх адекватне використання залежно від поставленого завдання. Однак в основі цих умінь лежить техніка читання.

Таким чином, ми розглянули мету і зміст навчання читання на початковому етапі навчання української мови іноземних студентів, при цьому наголошуємо на необхідності формування умінь самостійного читання, що вкрай необхідно для розвитку вторинної мовної особистості.

Література:

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие. Изд-е 6-е, стер. – М.: Академия, 2009. – 336 с.
2. Мамонтова Н. А. Вторичная языковая личность в онтогенезе: уровни лингвокультурологического описания. Автореферат дис.. ..канд. филол. наук. 10.02.19. Н. А. Мамонтова. – М., 2010. – 20 с. // Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/vtorichnaya-yazykovaya-lichnost-v-ontogeneze-urovni-lingvokulturologicheskogo-opisaniya>
3. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Русский язык, 1989. – 276 с
4. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи: Подготовка переводчика. – М. :Академия, 1989. – 238 с.
5. Чистякова А.Б. Організація навчання читання іноземців на заняттях з мови у вищому навчальному закладі. / А.Б.Чистякова // Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6233/2/12chyorg.pdf#page=1&zoom=120,-6,601>

Селіверстова Л.І., Лагута Т.М.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

м. Харків, Україна

e-mail: onomac@mail.ru

laguta_t@mail.ru

**Деякі аспекти електронного навчання
української мови як іноземної**